

Презентація монографії «Мовна норма: знищення, пошук, віднова», Кременчук, 2013 р.

Зустріч зі студентами Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. О. Пономарів, В. Різун, Київ, 2015 р.

Зустріч зі студентами ХНУ ім. В. Каразіна та побратимами. І. Швайка, М. Зубков, М. Мисла, Харків, 2014 р.

Презентація монографії «Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV–XVII ст. ...», Львів, 2015 р.

Рідні студенти-прикладні лінгвісти Національного університету «Львівська політехніка» Львів, 2016 р.

§ 1. Про Ірину Фаріон

*Микола Тимошик,
доктор філологічних наук, професор, журналіст*

Харизматична постать новочасної української історії: нотатки на полях «Біобібліографічного показника Ірини Фаріон»

Зазвичай біобібліографічні показники як вид інформаційних видань – читиво дещо скучнувате й сірувате. Адже основним у їхній змістовій частині є набір коротких і безсторонніх загальних відомостей про низку текстів різних видів і жанрів, які створив та оприлюднив той чи той призвідець. Зазвичай видаються до певних дат життя й діяльності особистості.

Показник, який маю честь представляти небайдужому до українознавчої проблематики читацькому загалові, цілковито ламає усталені стереотипи щодо цього хрестоматійно сухого й однотипно структурованого за певним набором тематичних чи хронологічних ознак виду видань.

Поясню чому.

У цьому випадку маємо справу не з тривіальним переліком назв різноманітних у часі й тематиці публікацій. Якщо мовити образно, тут зримо, вже від перших сторінок, постає розкладена на привабливих і загадкових полицях багатоцифрова низка граней таланту непересічної Особистості. І на кожну з цих граней нанизані чистими й світлими намистинами заголовки численних текстів. Незвичних за формою, але об'єднаних одним змістом. Головна смислова домінанта їх визначає стрижень, серцевину, душу українства – Українську Мову. А за цієї серцевиною – такі глибоко змістові концепти як нація, народ, держава.

Ти ще не знайомий з такими текстами. Але вже виникає бажання віднайти, зануритися в їхній зміст, побачити між рядками образ творця. Осібність їх відчувається вже із заголовків: виболені, вистраждані, переосмислені, одягнені в шати правди, наповнені свіжістю, незвичністю, посилені несподіваними одкровеннями і збагачені відкриттями.

Особистість, якій присвячено Показник, представляти не треба. З-поміж численної когорти української інтелігенції новітньої доби, якій волею долі випало працювати на донедавна всуціль замінованому супроти цілої нації українознавчому полі, чи й віднайти таку, яка упродовж багатьох років так наступально й послідовно, з такою рішучістю й безкомпромісністю боронила б один із останніх bastionів українства – його мову. І це – Ірина Фаріон.

Можна перелічити десятки резонансних виступів недавньої народної депутатки, а нині докторки наук, професорки з найголовнішої державної трибуни сесійної зали парламенту, сотні статей та інтерв'ю у пресі, на радіо й телебаченні, кілька просвітніх авторських проєктів, низку одноосібно написаних книг, де зримо, відчутно виявляється її життєве кредо, принципова життєвська позиція, вірність обраному ремеслу. Це, власне, головне з того, що вигідно вирізняє харизматичну Особистість у будь-якому суспільному середовищі, надто в такому, яке має стосунок до наукового, українознавчого, просвітницького цеху.

Незвичайна авторка. Незвичайний і Показник її праць.

Передусім звертаю увагу на тематичне й жанрове розмаїття текстів. Умовно я б розділив їх за такими блоками:

перший – монографії, науково-популярні видання, наукові статті, тези таких статей;

другий – навчальні посібники та методичні праці;

третій – журналістські, публіцистичні та науково-популярні статті в газетах та журналах;

четвертий – інтерв'ю в друкованих та електронних виданнях;

п'ятий – культурологічні проєкти, з яких архіважливо виділити два найрезонансніші: академічний майстер-клас «Від книги – до мети», що в електронній версії на мережевій платформі «Ютубу» щоразу побиває рекорди за переглядами, та телепроєкт «Велич Особистости» на парламентському каналі «Рада».

А ще ж зовсім незвична грань для науковця-філолога – мовнополітичні плакати, змістова сила яких «сподвигла» численних неприхованих ворогів українського в Україні до бездарної й безславної за результатами судової колотнечі.

Цікаво: чи багато із сучасних наших кандидатів і докторів, доцентів і професорів може похвалитися такою багатогранністю науково-просвітницьких інтересів? Переконаний, що відповідь не буде ствердною.

Адже зазвичай учені-академісти і вчені-викладачі (маю на увазі не лише природничо-технічного, а й гуманітарного напрямку досліджень) десятиліттями працюють над однією вузькопрофільною темою. Кількісно в більшості такий «ужинок» складає якихось пару десятків публікацій. У Ірини Фаріон ця кількість просто «зашкалює»: лише в кожному розділі показника – десятки, а то й сотні позицій.

Із кількісними показниками просто: їх можна порахувати за окремими розділами цього Показника. І вчергове приємно подивуватися працьовитості, наполегливості, ретельності авторки як дослідниці й популяризатора.

Складніше з якісними параметрами.

Як визначити дієвість текстів із теми, яка упродовж десятиліть на всіх можливих офіційних рівнях упосліджувалася, заборонялася, фальшувалася, замовчувалася?

Як оцінити міру потреби в таких текстах, до творення яких з огляду на так звану неprestижність, недисертабельність, неперспективність долучається не так багато добровольців-одержимців?

Як збагнути силу волі авторки, яка цілком усвідомлено, добровільно взяла на себе ношу, яку покликана нести (але ж не несе) низка окремих інституцій, організацій, установ?

У неосаянній проблемі захисту і ствердження української мови як державної, що стала основою цього Показника, можна виокремити кілька знакових напрямків наукових і просвітницьких інтересів авторки:

– сучасний стан «душі нації», як образно висловився про нашу мову великий українець Іван Огієнко;

– історичний контекст феномену неповторності й тому незнищенності української мови, її космічної нездатності бути забороненою, упослідженою, маргінальною, перейменованою;

– видатні постаті української історії – обереги мови, творці нації. Коротко спробую охарактеризувати ці напрямки.

Сучасний стан мови

Про статус і стан державної мови в поки що неукраїнській Україні; про убогість думки, обмеженість інтелекту, засміченість чужими мовними покручами лексики, низьку внутрішню культуру обтяженого владними посадами мовця; загрозливу суржикізацію суспільства в цілому; явний і прихований спротив високопосадових чиновників у центрі й на місцях ствердженню української мови як державної в усіх сферах суспільного буття нації.

Про це в мовознавця Ірини Фаріон – сотні статей. Назву лишень найбільш знакову друковану лектуру в цьому контексті – «Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей)». Ця книга вже витримала третє, і, переконаний, ще не останнє, видання.

Уважно, неупереджено прочитати ці тексти рекомендував би найперше численним політичним опонентам і самої Ірини Дмитрівни, і всього українського в Україні, які нагадують хрестоматійних начальників-невігласів радянської епохи з їх некультурними фразами на кшталт «я це не читав, але категорично засуджую».

Власне, більшість прикладів зі згаданої вище книги авторка просто «списала з натури», слухаючи оте жахливо убоге мовлення українських високопосадовців. Їй це боліло і вона не втомлювалася, та й ніколи не боялася, нагадувати про це. З особливою наступальністю вона це робила, перебуваючи упродовж останніх років у розбурханому пристрастями вулику вищого українського політикуму, який, як з'ясувалося, у значній своїй частині був, та й тепер залишається, духовно обмеженим і національно здеградованим.

Історичний контекст мови

Серцевиною своїх сучасних досліджень авторка взяла тему, яка упродовж тривалих у часі підросійського, підрадянського і пострадянського періодів існування України була не актуальною, не дисертальною, не витребуваною ні владою, ні керманічами від науки, більше того, – не науковою. Йдеться про витoki нашої мови. Йдеться також і про феномен існування державної мови в бездержавних умовах, про мовну свідомість провідних урядових та духовно-освітніх середовищ як чинник розквіту чи загасання мови народу, ім'ям якого названа держава.

За тоталітарного режиму в українській науці домінувала затверджена в Москві ідеологічна схема, за якою українська освіта, наука, культура нібито завжди розвивалися лише в тісному взаємозв'язку з російською, то того ж, постійно вважалися другорядними, принагідними, позбавленими самостійних ознак. Ця схема у 30-х роках минулого століття набула образної метафори у вигляді стовбура-дерева з трьома його відгалуженнями, що символізували єдність і взаємозалежність трьох слов'янських народів – російського, українського, білоруського. За такою образною теорією, серцевиною цього дерева – його стовбур, коріння якого сягало часів Київської Русі, беззаперечно присвоювала Росія. А два його відгалуження, що проросли за цієї схемою, лише

після XIV століття, віддавалися Україні й Білорусі. Все, що не «вписувалося» в таку ідеологічну схему, ще донедавна вважалося антинауковим, а отже, шкідливим.

Авторка уперто торувала ніким досі не прокладений шлях і змогла поламати стару російсько-радянську концепцію вивчення мови як абстрактне дослідження букв, префіксів, закінчень. Її спроба вивчити феномен мови крізь призму духовного буття народу «у контексті формування нової українськомовно-етнічної єдності» виявилася успішною. Так з'явилася в світ майже 700-сторінкова монографія «Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV–XVII ст.: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива».

Успішно виявилася і спроба реабілітувати та ствердити арештований тоталітарним режимом і відправлений на багато десятиліть у концентраційні спецфондівські запасники термін «староукраїнська мова». Він у цій праці вживається не лише як синонім, а скорше як запізнїла, але справедлива заміна нав'язана прихильниками «спільної коліски» терміна «руська мова».

Стрижневою в дослідженні є обґрунтування тези про силу й місію мови творити націю і державу. У загальних рисах цю тезу окреслив Іван Огієнко: «І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпоршиться поміж дужчим народом...».

Коротко про *оберегів нашої мови*. Їм авторка присвячує і розлогі монографії, і майстерно написані есеї. З монографій варто виділити: «Отець Маркіян Шашкевич – український мовотворець» (2007) та «Мовний портрет Івана Пулюя (за листами мислителя)» (2017).

Найзриміше, найвідчутніше виявляється житейське кредо, принципова житейська позиція, вірність обраному ремеслу Ірини Фаріон у її резонансних *просвітніх авторських проєктах*.

Найшляхетніший, який оживлює тисячолітню традицію українського книготворення, підігриває знекровлений, не без участі влади, інтерес до читання, – «Від книги – до мети»), де Ірина Фаріон виступає як автор ідеї, організатор та ведуча проєкту. У цьому проєкті було представлено близько шести десятків знакових постатей сучасного інформаційного простору України з їхніми найкращими книжковими набутками.

Йдеться не просто про системні презентації книг, знаних в Україні та поза її межами авторів у переповнених львівських залах. Це спеціально підготовлені в той же день радіо- та телепередачі. Це повні запи-

си з таких презентацій, що стало витребувані в мережі. Це щорічні книжкові альбоми про проєкт у дії. Змістову домінують їх складають ось такі промовисті заголовки: «Про рух національної свідомости по вертикалі, або Про завершення першого сезону проєкту «Від книги до мети (2012); «Хто читає, той понад часом» (2013); «Закони вмирають – книги ніколи» (2014); «Книга – розмова крізь віки: діалог з досвідом, монолог з собою» (2016); «Ми є тим, що читаємо» (2018).

Телепроєкт «Велич особистости» на парламентському каналі «Рада» заслуговує окремої розмови. Тут лиш коротко. Це популярна авторська передача Ірини Фаріон на парламентському каналі «Рада». Від 2013 року й по сьогодні авторка підготувала і провела понад півтори сотні програм.

Фактично це нове прочитання багатьох відомих, маловідомих, а то й зовсім забутих постатей нашої національної історії. Письменники, учені, просвітники, громадські, політичні діячі, державники. Позбавлені накладеного попередніми режимами ідеологічного глянцу, олюднені й ошляхетнені, з новими яскравими й незваними досі фактами біографій. Їхні величні й трагічні долі перепущені через небайдуже серце ведучої й подані нам для осмислення в конкретиці давно жаданої україноцентричності. Такі передачі стали свіжим подихом на фоні всуціль зросійщеного й національно кастрованого контенту пресового, радійного й телевізійного простору новочасної України.

Чи не в кожній розповіді про величну постать – низка сюрпризів і несподіванок для телеглядачів. Як, наприклад, у передачі про Миколу Гоголя, яку авторка вважає однією з найкращих. А про цю постать сказано так: *«Віддавна органічно не сприймала Гоголя через його москвомовність. Вважала це просто дикунством! Чому українець тише по-чужому? Він хворий чи перевертень? Як з'ясувалося, і перше, і друге. Він став для мене основним мотивом відштовхування від угодовства».*

І насамкінець ще про одну незвичність цього Показника.

Зазвичай такий вид літератури передбачає наявність автобіографії чи хронології основних дат життя особистости. Є й тут цей елемент. Але який?

Автобіографічний нарис Ірини Фаріон називається «Іду життям, неначе мінним полем...». І то, без перебільшення, сила бомби.

Направду, давно не читав в оприлюднених автобіографіях такої оголеної правди про себе і про час. Хіба що в Івана Франка з його

незвичними оцінками тогочасного українства та задавнених духовних хвороб так званої еліти народу. Ірина Фаріон чесно і прямо пише про тих, кого зі сльозами на очах і туго зв'язаними снопами теплих споминів згадує із вдячністю усе життя. Також і про тих, хто метеором позначився на якомусь відрізку життєвого шляху, і щось залишив. Про чесних і підлих, зрадників і пристосуванців. Про всіх, вчинки і дії яких формували, випробовували, загартувували, викристалізовували характер, впливали на долю.

Це теж гарна й повчальна лектура, яка дає змогу сповна пізнати й достойно поцінувати поданий доробок.

Перекоаний, що високий громадянський, професіональний, патріотичний чин Ірини Фаріон, який проглядається буквально з кожного рядка цього рясного на позиції Показника, мимоволі стверджуватиме в читача не чуття хохла з вихолощеною національною свідомістю, не малороса з принизливим комплексом меншовартости, а Українця. Того українця, хто не лише ніде й ніколи не соромиться і не приховує свого походження, свого коріння, не нехтує рідною мовою, а й стверджує себе, піднімається з колін, щоб випростатися, вийти, нарешті, на давно омріяну дорогу свого достойного розвитку.

Показник з'явився у світ із нагоди не зовсім «круглої» і далеко не поважної дати народження Ірини Дмитрівни Фаріон. Для багатьох читачів це видання стане несподіваним відкриттям багатьох граней таланту цієї істинної подвижниці на вкрай занедбаному українознавчому полі. Як також і орієнтиром, спонукою, аби й самому вийти на це поле. В надійні помічники й однопумці помічних Богом справжніх його Ратаїв.